EVROPSKÁ
KOMISE

V Bruselu dne 27.1.2021
COM(2021) 50 final

ZELENÁ KNIHA

O STÁRNUTÍ

Podpora mezigenerační solidarity a odpovědnosti

1. Úvod

Stárnutí ovlivňuje všechny aspekty našeho života po celou jeho dobu. Přestože nadále čelíme výzvám, které před nás staví současná pandemie, a přestože jsme nuceni chránit nejen své životy, ale i živobytí, nesmíme opomíjet jednu významnou skutečnost: nikdy v minulosti se ještě tolik Evropanů nedožívalo tak vysokého věku. Jedná se o obrovský pokrok, za který vděčíme sociálně tržnímu hospodářství EU.

V posledních pěti desetiletích se očekávaná naděje dožití při narození zvýšila u mužů i žen přibližně o 10 let. Jednotlivé demografické profily regionů EU se výrazně liší, zejména pokud jde o rozdíly mezi městskými a venkovskými oblastmi: zatímco někde obyvatelstvo stárne rychleji, jinde se naopak počet obyvatel v produktivním věku zvyšuje. Evropa není zdaleka jediným kontinentem se stárnoucí populací, ale tento proces zde nejvíce postoupil. Jen pro ilustraci, současný medián věku v Evropě[1] je 42,5 roku, což je více než dvojnásobek v porovnání s Afrikou. Tento rozdíl zůstane značný i v nadcházejících desetiletích.

Tento trend má významný dopad na každodenní život jednotlivců i na naši společnost jako takovou. Ovlivňuje hospodářský růst, fiskální udržitelnost, zdravotní a dlouhodobou péči, dobré životní podmínky a sociální soudržnost. Nepřiměřený dopad pandemie na seniory, pokud jde o počet hospitalizací a úmrtí, kromě toho poukázal na některé z problémů, které ze stárnutí obyvatelstva vyplývají pro zdravotní a sociální péči. Stárnutí populace s sebou však také přináší nové příležitosti pro vytváření pracovních míst, posilování sociální spravedlnosti a zvyšování prosperity, například v rámci tzv. stříbrné ekonomiky a odvětví pečovatelských služeb.

Členské státy řeší dopady stárnutí tím, že zlepšují vzdělávací systémy a systémy dovedností, u svých obyvatel podporují delší a naplněný pracovní život a pokračují v reformách systémů sociální ochrany a důchodových systémů. Nicméně vzhledem k rozsahu, rychlosti a dopadu tohoto trendu na celou společnost se musíme rovněž zaměřit na **nové přístupy** a zajistit, aby naše politiky plnily svůj účel i v době velkých změn – od souběžné ekologické a digitální transformace po nové formy práce a hrozbu pandemií.

Účelem této zelené knihy je zahájit **rozsáhlou politickou rozpravu o stárnutí** s cílem projednat možnosti, jak předjímat výzvy a příležitosti, které s sebou stárnutí přináší, a jak na ně reagovat. Přihlíží se přitom zejména k Agendě OSN pro udržitelný rozvoj 2030 a iniciativě OSN pod názvem Desetiletí zdravého stárnutí. Pravomoci pro řešení důsledků stárnutí obyvatelstva jsou z velké části v rukou členských států a EU má dobré předpoklady k tomu, aby identifikovala klíčové problémy a trendy a podpořila opatření v oblasti stárnutí populace na vnitrostátní, regionální i místní úrovni. To může členským státům a regionům pomoci vytvořit vlastní individuálně přizpůsobený plán reakce na stárnutí populace.

[1] Evropou se zde rozumí celý kontinent. Zdroj: 2019 Revision of UN World Population Prospects (Aktualizace publikace OSN s názvem Perspektivy vývoje světové populace z roku 2019). On-line datová tabulka Eurostatu demo_pjanind uvádí jako medián věku EU-27 v roce 2019 43,7 roku.

Evropský pilíř sociálních práv[2] stanoví řadu zásad, které se přímo či nepřímo týkají oblastí ovlivněných stárnutím obyvatelstva, jako jsou příjmy a důchody ve stáří, dlouhodobá péče, zdravotní péče, začleňování osob se zdravotním postižením, sociální ochrana, rovnováha mezi pracovním a soukromým životem a vzdělávání, odborná příprava a celoživotní učení. Komise již brzy předloží akční plán na podporu plného provádění evropského pilíře sociálních práv.

Tato zelená kniha vychází z **přístupu založeného na životním cyklu**, který reflektuje univerzální dopad stárnutí a zaměřuje se jak na jeho osobní, tak na širší společenské důsledky. Patří mezi ně vše od celoživotního učení a zdravého životního stylu až po otázku, jak financovat adekvátní důchody, nebo jak pokrýt potřebu zvýšené produktivity a dostatečné pracovní síly pro udržení dostupné zdravotní a dlouhodobé péče pro seniory.

Přístup založený na životním cyklu zohledňuje fakt, že tradiční etapy vzdělávání a odborné přípravy, práce a odchodu do důchodu už nejsou natolik rigidně vymezené, ale naopak se stávají flexibilnějšími. Tento přístup rovněž reflektuje skutečnost, že reakce na stárnutí obyvatelstva je otázkou nalezení správné rovnováhy mezi udržitelnými řešeními pro náš systém sociálního zabezpečení a posílením **mezigenerační spravedlnosti a spravedlnosti mezi mladými a starými lidmi**. Jednotlivé generace jsou na sobě vzájemně závislé v mnoha ohledech, z čehož vyplývá řada výzev, příležitostí a otázek pro naši společnost. Proto by se na utváření naší politické reakce měli aktivně podílet mladí lidé i osoby všech věkových kategorií.

Tato Komise zařadila otázku demografie mezi priority **politické agendy u EU**. V červnu 2020 předložila zprávu[3], v níž uvedla hlavní skutečnosti týkající se demografických změn a jejich pravděpodobné dopady. Tato zelená kniha je prvním výstupem této zprávy a zahajuje rozpravu o jedné z nejvýraznějších demografických změn v Evropě. Rozprava bude inkluzivní a bude vycházet z práce ostatních orgánů a institucí EU[4], které se aktivně zapojují do rozpravy o demografických výzvách.

2. Utvoření základů

Období od raného dětství do mladší dospělosti nás ovlivňuje po zbytek našeho života. Naše zkušenosti, to, co se naučíme, jaké návyky přijmeme, to jsou všechno faktory, které utvářejí naši budoucnost a mají vliv na naše zdraví a dobré životní podmínky. Včasné **utvoření**

[2] https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_cs

[3] Zpráva o dopadu demografických změn v Evropě (COM(2020) 241 final,17.6.2020).

[4] Například závěry Rady „Demografické výzvy – další postup“ (8668/20 ze dne 8. června 2020); závěry Rady o lidských právech, účasti a dobrých životních podmínkách starších osob v éře digitalizace (11717/2/20 ze dne 9. října 2020); stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru s názvem „Demografické výzvy v EU s ohledem na hospodářské a rozvojové nerovnosti“ ze dne 5. května 2020 a stanovisko Výboru regionů s názvem „Demografická změna: návrhy na měření a řešení jejích negativních dopadů v regionech EU“ ze dne 14. října 2020. Evropský parlament rovněž připravuje zprávu s názvem „Starý kontinent stárne – možnosti a výzvy spojené s politikou stárnutí po roce 2020“.

správných základů může přispět k prevenci, omezení a oddálení některých problémů spojených se stárnutím.

Existují dvě konkrétní politické koncepce, které nám mohou pomoci k tomu být prosperující stárnoucí společností: zdravé a aktivní stárnutí a celoživotní učení. Oba přístupy fungují nejlépe, pokud se s nimi začne již v raném věku, neboť jsou relevantní pro celý cyklus lidského života. Důležité také je, že vysoká úroveň dosaženého vzdělání přispívá k dobrému zdravotnímu stavu a naopak.

2.1. Zdravé a aktivní stárnutí

Zdravé a aktivní stárnutí spočívá v podpoře zdravého životního stylu v průběhu celého života a zahrnuje naše spotřební a stravovací návyky a úroveň naší fyzické a společenské aktivity. Pomáhá snižovat riziko obezity, cukrovky a jiných nepřenosných nemocí, které jsou momentálně na vzestupu. Kardiovaskulární onemocnění a rakovina patří v Evropě k hlavním příčinám úmrtí osob mladších 75 let, kterým lze předcházet[5]. Zdravé a aktivní stárnutí má pozitivní dopad na trh práce, míru zaměstnanosti a naše systémy sociální ochrany, a tím i na růst hospodářské produktivity.

Zdravé a aktivní stárnutí je osobní volbou a odpovědností, ale do značné míry závisí i na prostředí, ve kterém lidé žijí, pracují a socializují se. **Veřejná politika může hrát v tomto ohledu významnou podpůrnou úlohu**. Proaktivní opatření mohou pomoci předcházet nemocem a odhalovat je a chránit lidi před jejich důsledky. Mohou zdravé a aktivní stárnutí více zpřístupnit, a to i osobám ve zranitelném postavení. Také existují inovativní způsoby podpory zdravého životního stylu u dětí a mladých lidí, včetně bezpečných digitálních technologií, her, vzdělávacích platforem a aplikací. Personalizovaná medicína může v rané fázi pomoci identifikovat jedince, kterým hrozí, že se u nich později vyvine konkrétní onemocnění.

I když jsou členské státy odpovědné za své vlastní zdravotní politiky, EU může podporovat opatření členských států mimo jiné prostřednictvím nového programu „EU pro zdraví“, například v oblasti boje proti rakovině, demenci, v oblasti duševního zdraví a podpory zdravé výživy a zdravých stravovacích návyků, jakož i pravidelné fyzické aktivity. K tomuto účelu byl vytvořen evropský plán boje proti rakovině, který se má tímto onemocněním zabývat v celých jeho souvislostech, od prevence až po překonání nemoci. Monitoring a výměna informací o vnitrostátních iniciativách v oblasti zdraví mohou pomoci zmírnit rozdíly, které v přístupu a poskytování podpory panují mezi jednotlivými státy i v jejich rámci.

2.2. Vzdělávání a odborná příprava z hlediska celoživotního učení

Celoživotní učení, tj. investice do znalostí, dovedností a kompetencí lidí v průběhu celého jejich života, je součástí reakce na výzvy spojené se stárnutím. Průběžné investice do vzdělávání mají mnoho pozitivních účinků: získávání a oživování dovedností lidem pomáhá neztratit uplatnění na trhu práce, uspět v přechodu mezi zaměstnáními a profesionálně růst, udržet si zaměstnání a zvýšit svou spokojenost v práci. V rychle se měnícím světě je celoživotní učení nutností, neboť kariérní příležitosti a příležitosti ke vzdělávání procházejí

[5] Zdroj: on-line datová tabulka Eurostatu: HLTH_CD_APR a Statistika úmrtnosti z příčin, kterým lze předejít, a léčitelné úmrtnosti.

překotnými změnami. Neustálé vzdělávání může rovněž pomoci oddálit nástup demence a zabránit kognitivnímu poklesu souvisejícímu se stářím. Pro starší jedince představuje možnost, jak se aktivně uplatnit ve společnosti. Rozvoj občanských kompetencí je důležitý pro demokratickou účast v průběhu celého života.

Celoživotní učení je nejúčinnější, když se s ním začne již v raném věku. První roky života mají z hlediska rozvoje kognitivních a sociálních dovedností zásadní význam. Bylo prokázáno, že přístup ke kvalitnímu **předškolnímu** vzdělávání a péči má trvalý vliv na úspěchy dosažené ve škole i mimo ni. Navzdory pokrokům ve **školním vzdělávání a odborné přípravě** příliš mnoho mladých lidí stále předčasně ukončuje školní docházku a potýká se s velkými problémy, pokud jde o základní dovednosti, jako jsou čtení, přírodní vědy a matematika. Totéž platí i pro dospělé. Je velmi znepokojivé, že každý pátý mladý člověk v Evropě postrádá základní digitální dovednosti. Slabší výsledky vykazují zpravidla studenti ze sociálně znevýhodněných prostředí. Důkazy rovněž ukazují na riziko tzv. pasti nízké kvalifikace, kdy platí, že lidé s vyšší kvalifikací se zpravidla věnují vzdělávání ve větší míře, zatímco u lidí s nižší základní kvalifikací je tomu naopak.

Velký potenciál zde existuje pro rozvoj dovedností u starších jedinců, jakož i pro zlepšení ohodnocení jejich práce a způsobu, jakým jim je poskytováno poradenství pro volbu povolání. **Vzdělávání a odborná příprava dospělých** pomáhají zlepšit jejich uplatnitelnost na stále se vyvíjejícím trhu práce, neboť měnící se poptávka po dovednostech, zejména v důsledku ekologické a digitální transformace, v sobě nese potenciál vzniku nových pracovních míst.

To vše je jádrem Evropské agendy dovedností, kterou Komise nedávno přijala[6]. Kromě vytvoření Evropského prostoru vzdělávání[7] do roku 2025 rovněž pracujeme na tom, abychom zpřístupnili kvalitní vzdělání všem, zejména osobám více náchylným ke studijním neúspěchům a sociálnímu vyloučení.

2.3. Teritoriální aspekty přístupu ke vzdělání

Přístup ke kvalitnímu vzdělání a odborné přípravě nelze považovat za samozřejmost. To platí zejména v **řídce osídlených regionech**, kde mohou být lidé nuceni při dojíždění do příslušných zařízení zdolávat velké vzdálenosti. Kombinace nízké porodnosti a emigrace mladých lidí může snížit poptávku po vzdělání ve venkovských a odlehlých oblastech.

Tím se můžeme snadno dostat do začarovaného kruhu: počet dětí může klesnout na tak nízkou úroveň, že bude obtížné odůvodnit zachování školy. V důsledku toho budou takové regiony pro rodiny s dětmi, které by se sem měly přestěhovat nebo zde žít, méně atraktivní.

Přechod k **distanční výuce** v důsledku pandemie COVID-19 nám poskytl určité poznatky pro využívání digitálních technologií ve vzdělávání a odborné přípravě. Zároveň však i upozornil na nerovnosti, kterým jsou vystaveny venkovské komunity v souvislosti s přístupem k digitálním službám. Venkovské a odlehlé oblasti s větší pravděpodobností potřebují investice do připojení a je u nich méně pravděpodobné, že mají přístup k cenově dostupnému a vysoce kvalitnímu širokopásmovému připojení a že se jim dostává zařízení a dovedností potřebných

[6] COM(2020) 274 final, 1.7.2020.
[7] COM(2020) 625 final, 30.9.2020.

k jeho využívání. Pro některé děti to znamenalo, že během pandemie nemohou pokračovat ve výuce, což prohlubuje již existující nerovnosti s vrstevníky v regionech s lepšími službami. Nové přístupy mohou kombinovat prezenční výuku s vysoce kvalitním digitálním vzděláváním s cílem zlepšit přístup ke vzdělávání a odborné přípravě, a to jak v městských, tak ve venkovských oblastech. Komplexní přístup k digitálnímu učení a vzdělávání na úrovni EU přináší plán digitálního vzdělávání[8].

1. *Jakým způsobem lze podporovat politiku zdravého a aktivního stárnutí již od raného věku jedince a v průběhu celého jeho života? Jakým způsobem lze lépe připravit děti a mladé lidi na delší střední délku života? Jaký druh podpory může členským státům poskytnout EU?*
2. *Jaké jsou nejzásadnější překážky celoživotního učení v průběhu lidského života? V jaké fázi života by vyřešení těchto překážek mohlo mít největší vliv? Jakým způsobem by se to mělo řešit konkrétně ve venkovských a odlehlých oblastech?*

3. Co nejlepší využití našeho pracovního života

Počet obyvatel EU v produktivním věku se již deset let postupně snižuje a předpokládá se, že tento trend bude pokračovat[9]. Vzhledem k tomu, že celkový počet obyvatel zůstává konstantní, zvyšuje se riziko nedostatku pracovních sil. To následně činí obtížnějším udržet současnou úroveň výroby a poskytování služeb a má v konečném důsledku dopad na naši prosperitu a blahobyt. Za účelem kompenzace **klesajícího počtu obyvatel v produktivním věku** by EU a její členské státy měly podporovat politiky, které přivedou na trh práce více lidí, umožní prodloužení pracovního života a zvýší produktivitu. Potenciál méně rozvinutých regionů, tj. regionů s HDP na obyvatele pod 75 % průměru EU, by mohl být rovněž lépe využit pomocí vhodných investic na podporu regionálního rozvoje.

3.1. Zapojení většího počtu lidí do pracovního procesu

Vysoká účast na trhu práce a delší pracovní život mohou zmírnit problém stárnoucí společnosti s klesajícím počtem obyvatel v produktivním věku[10]. Rozšířeným fenoménem je však diskriminace, ať už na pracovišti, nebo při hledání práce, přičemž určité skupiny může postihovat větší měrou. Když se zajistí, aby osoby menšinového rasového nebo etnického původu mohly plně využít svůj potenciál, povede to k lepším sociálním a hospodářským výsledkům pro všechny. V tomto ohledu má zásadní význam pokračující práce na budování Unie rovnosti a plné provádění stávajících právních nástrojů.

Míra zaměstnanosti **žen** (ve věku 20–64 let) je v EU stále o 11,7 procentního bodu nižší než míra zaměstnanosti mužů a více žen pracuje na částečný úvazek navzdory tomu, že vysokoškolského vzdělání jich dosáhlo více než mužů[11].

---

[8] COM(2020) 624 final, 30.9.2020.
[9] Zdroj: on-line tabulky Eurostatu demo_pjan a proj_19np.
[10] JRC, *Demografické scénáře pro EU: Migrace, populace a vzdělání*, 2019.
[11] Zdroj: on-line tabulka Eurostatu lfsi_emp_a.

Opatření na podporu rovné účasti žen a mužů na placené i neplacené práci v rodině mohou pomoci zvýšit míru zaměstnanosti žen, a to i podporou jednotlivců a rodin s cílem lépe sladit jejich pracovní a soukromý život. Opatření k dosažení **rovnosti žen a mužů** na trhu práce a odstranění rozdílů mezi muži a ženami v tomto směru by mohla podpořit muže k práci v domácnosti a péči o rodinu, pokud by byla doprovázena strukturálními opatřeními reformujícími daňové systémy a systémy sociálního zabezpečení. Několik klíčových opatření v této oblasti již stanovila strategie EU pro rovnost žen a mužů (2020–2025)[12].

Z nejnovějších údajů[13] vyplývá, že 5,4 % žen (a 2,2 % mužů) ve věku 18–64 let zkrátilo svou pracovní dobu nebo přerušilo zaměstnání na dobu delší než měsíc z důvodu péče o nemocné a/nebo starší příbuzné se zdravotním postižením. Lepší dostupnost kvalitní péče o děti, formální dlouhodobé péče a podpora neformálních pečovatelů by nejen pomohla uspokojit rostoucí potřeby starších osob, ale také by umožnila většímu počtu jedinců, zejména žen, vstup na trh práce a setrvání na něm.

Pokud by **osoby přistěhovaleckého původu** mohli vykonávat práci, která by odpovídala jejich kvalifikaci a dovednostem, mohli by být lépe integrováni. Přispívalo by to k lepší sociální soudržnosti, hospodářskému růstu a snižování nerovnosti.

Legální migrace může pomoci vyřešit nedostatek kvalifikovaných pracovníků, a tím pádem i potřeby trhu práce. U vysoce vzdělaných migrantů je větší pravděpodobnost, že budou nadprůměrně kvalifikovaní pro práci, kterou vykonávají. Využití potenciálu migrantek je obzvláště náročné v důsledku strukturálních překážek, jako je přístup k vysoce kvalitní a cenově dostupné péči o děti. Komise v listopadu 2020 předložila nový akční plán pro integraci a začleňování (2021–2027)[14], který zohledňuje odlišnou situaci migrujícího obyvatelstva a podporuje členské státy a další příslušné zúčastněné strany při hledání odpovídající reakce v rámci jejich politik integrace a začleňování. V návaznosti na nový pakt o migraci a azylu[15] Komise nedávno uzavřela veřejnou konzultaci o budoucnosti legální migrace v EU a navrhne řadu opatření, včetně balíčku „talentů a dovedností", s možnostmi vytvoření rezervoáru talentů EU.

Další potenciál k řešení nedostatku pracovních sil spočívá ve zvýšení zaměstnanosti **osob se zdravotním postižením**, k čemuž jsou zapotřebí přiměřené úpravy a přístupné pracovní prostředí.

Navzdory nedávnému nárůstu zůstává míra zaměstnanosti **starších pracovníků** v EU pod průměrem. V roce 2019 bylo zaměstnáno pouze 59,1 % osob ve věku 55–64 let v porovnání s 73,1 % pracovníků ve věku 20–64 let[16]. Po dosažení hranice 50 let věku se zvyšuje riziko dlouhodobé nezaměstnanosti[17]. Mnoho starších pracovníků se potýká s obtížemi, pokud jde o výběrová řízení, přístup k možnostem odborné přípravy, přechody mezi zaměstnáními a úkoly přizpůsobené věku. Účast starších osob na trhu práce by mohla být lépe podporována

[12] COM(2020) 152 final, 5.3.2020.
[13] Šetření pracovních sil, *Péče o nezpůsobilé příbuzné*.
[14] COM(2020) 758 final, 24.11.2020.
[15] COM(2020) 609 final, 23.9.2020.
[16] Zdroj: on-line tabulka Eurostatu lfsi_emp_a.
[17] Zdroj: lfsa_upgan.

například prostřednictvím daňových úlev pro zaměstnavatele, aby měli motivaci přijímat starší pracovníky.

V některých odvětvích, jako je například zemědělství, pokračují lidé v práci až do pokročilého věku, a to buď na základě vlastní volby, nebo kvůli svým životním podmínkám, chybějícím potenciálním nástupcům nebo z důvodu nízkého důchodového zabezpečení. Fyzické aspekty, ať už s ohledem na ergonomii nebo přístupnost, a flexibilní pracovní podmínky by měly umožnit starším pracovníkům odložit odchod do důchodu, pokud o to projeví zájem. Pracovní úrazy a nemoci z povolání představují pro lidi ve vyšším věku větší riziko. Příznivé **pracovní podmínky**, včetně řádně zajištěné bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, pomáhají chránit zdraví pracovníků všech věkových kategorií, čímž podporují dobré životní podmínky a snižují míru předčasného odchodu do důchodu. Pracovníkům mohou pomáhat digitální technologie a nabídnout jim lépe uzpůsobené pracovní prostředí s personalizovanými systémy založenými na IKT, nositelnou elektronikou a mobilními zdravotnickými aplikacemi.

Podnikání seniorů může prodloužit pracovní život, snížit nezaměstnanost ve stáří, zlepšit sociální začlenění starších osob a podpořit inovace prostřednictvím start-upů. Může také podpořit mezigenerační učení a zajistit předávání znalostí. Zvyšování povědomí o podnikání jako o možnosti kariérního uplatnění v pozdějším věku může pomoci bojovat proti diskriminaci na základě věku jako potenciální překážce této činnosti. Veřejná politika může podpořit starší podnikatele tím, že odstraní demotivační faktory v daňových systémech a systémech sociálního zabezpečení, poskytne dobře cílené poradenství a zajistí přístup k financování.

3.2. Produktivita, inovace a obchodní příležitosti

Ve všech vyspělých ekonomikách došlo v posledních desetiletích ke zpomalení růstu produktivity. Při snižujícím se počtu obyvatel v produktivním věku je klíčem k podpoře udržitelného a inkluzivního hospodářského růstu a vyšší životní úrovně v EU **zvýšená produktivita**. Ekologická a digitální transformace představuje příležitost k oživení růstu produktivity prostřednictvím **inovací** v podobě nových technologií a obchodních modelů. Inovace mohou rovněž pomoci účinnějším způsobem využívat zdroje, zatímco technologie usnadňující práci mohou zmírnit problémy v důsledku klesajícího počtu lidí v produktivním věku.

Zásadní význam pro podporu inovací a zavádění nových technologií mají přiměřené a účinné **investice do výzkumu a vývoje a nehmotných aktiv obecně**. Důležitou roli při podpoře produktivity a inovací hrají rovněž účinná veřejná správa a soudní systém, příznivé podnikatelské prostředí, efektivní politiky hospodářské soutěže a spravedlivý, transparentní a účinný systém dotací a zdanění, který je v souladu s dlouhodobými cíli sociálně-environmentální udržitelnosti.

Jednu z příležitostí pro EU představuje tzv. **stříbrná ekonomika** – pod tímto pojmem se rozumí obecný posun v poptávce po výrobcích a službách, který odráží specifické potřeby a

preference starších lidí. Očekává se, že stříbrná ekonomika poroste přibližně o 5 % ročně z 3,7 bilionu EUR v roce 2015 na 5,7 bilionu EUR v roce 2025[18].

Stříbrná ekonomika může nabídnout nové **pracovní příležitosti** v odvětvích, jako je cestovní ruch, inteligentní domácnosti, které podporují nezávislý způsob života, pomocné technologie, přístupné výrobky a služby, servisní robotika, wellness, kosmetika a móda, bezpečnost, kultura, osobní a automatizovaná mobilita a bankovnictví. **Inovace ve vědě a medicíně** rovněž nabídnou příležitosti pro vývojáře technologií a vysoce kvalifikované zdravotnické pracovníky a pečovatele a zároveň přinesou průlom, který je v reakci na stárnutí společnosti zapotřebí.

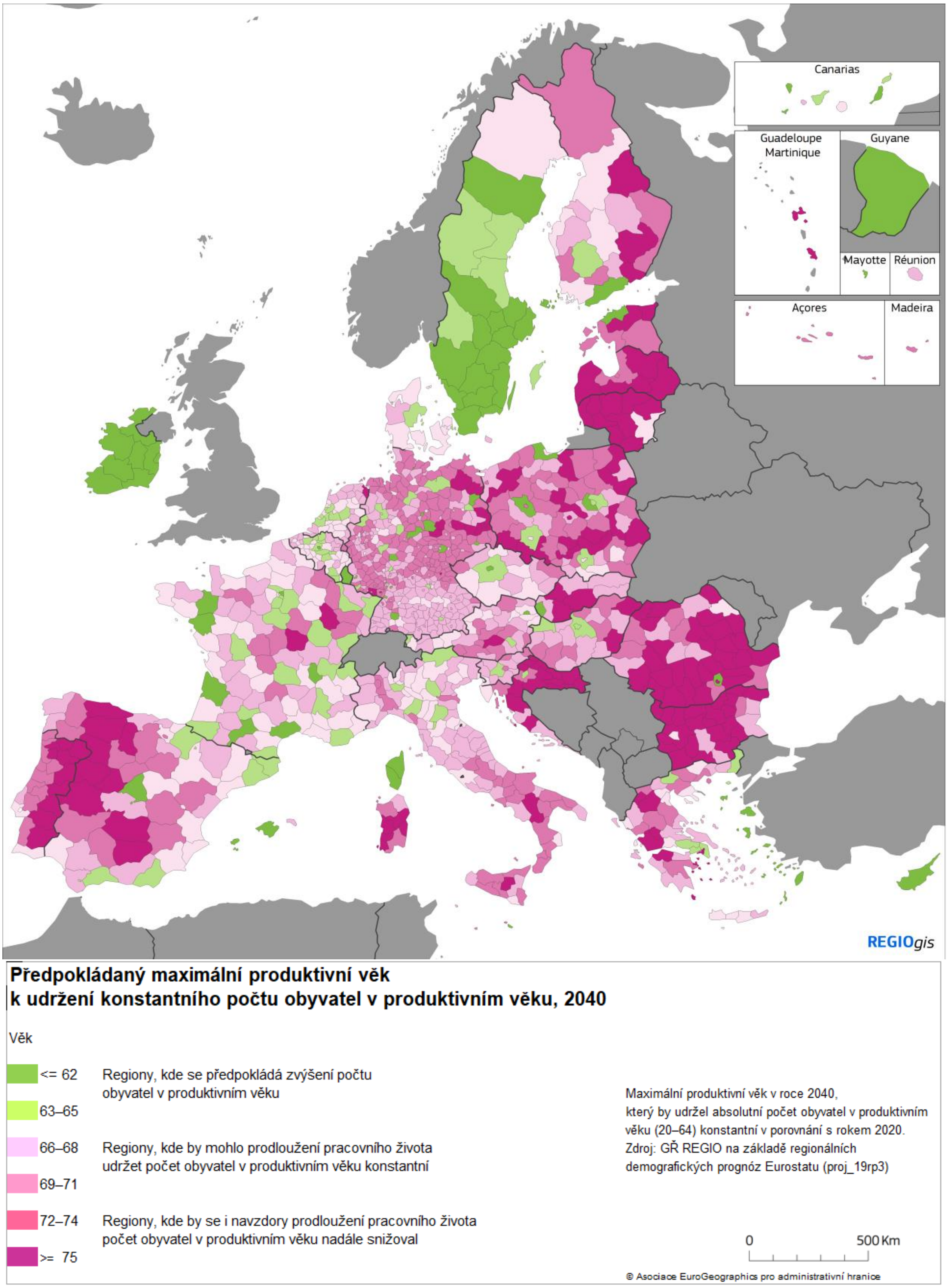
Telemedicína, aplikace pro chytré telefony a biosenzory pro diagnostiku a monitorování na dálku mohou zlepšit zdravotní stav pacientů. Nové pomocné technologie mohou zvýšit samostatnost, nezávislost a zapojení starších osob se zdravotním postižením. Vyspělý trh **výrobků a služeb pro zdravé a aktivní stárnutí** by mohl zlepšit účinnost systémů zdravotní a sociální péče a ve výsledku je učinit udržitelnějšími.

3.3. Zaměstnanost a produktivita z teritoriální perspektivy

Níže uvedená mapa znázorňuje prodloužení pracovního života, které je potřebné v reakci na stárnutí obyvatelstva v jednotlivých regionech EU. Pouze v pěti regionech EU se předpokládá, že v letech 2020 až 2040 počet obyvatel v produktivním věku vzroste. Mezi tyto regiony zpravidla patří hlavní město, jiné velké město a/nebo jejich předměstí. Pro firmy v několika málo regionech s rostoucím počtem obyvatel v produktivním věku bude snazší obsadit volná pracovní místa a rozšířit své podnikání. Firmy v regionech s klesajícím počtem obyvatel v produktivním věku budou však bez zvýšené mobility pracovníků pravděpodobně čelit nedostatku pracovních sil. Aby vyprodukovaly stejné množství zboží nebo služeb, budou proto nuceni více investovat do technologií na úsporu práce a do inovací.

Mapa 1. Předpokládaný maximální produktivní věk k udržení konstantního počtu obyvatel v produktivním věku, 2040

[18] https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/silver-economy-study-how-stimulate-economy-hundreds-millions-euros-year.

Potenciál méně rozvinutých regionů, včetně venkovských oblastí, lze dále probádat, například pokud jde o využití příležitostí, které se objevují v souvislosti se stříbrnou ekonomikou. Při podpoře jejich rozvoje hraje významnou úlohu politika soudržnosti. Mezi jednotlivými evropskými venkovskými oblastmi nalezneme značné rozdíly. Některé vykazují z hospodářského a sociálního hlediska dobré výsledky a jiné se naopak nacházejí v

hospodářském a/nebo sociálním úpadku. Kvalita života ve venkovských oblastech je často považována za vyšší než ve městech. Lidi z měst láká blízkost přírody, čistý vzduch, pocit sounáležitosti a levnější bydlení. V případě, že je taková venkovská oblast vybavena dostatečnou základní infrastrukturou, včetně té dopravní, a podmínkami pro ekonomickou činnost, může být atraktivní jak pro osoby v produktivním věku, tak pro stárnoucí obyvatelstvo.

S přístupem ke kvalitnímu vzdělání a ke kvalitním pracovním příležitostem může vzdáleným regionům rovněž pomoci **digitální propojení**, jak se ukázalo během koronavirové krize. Tato krize rovněž vyzdvihla potenciál práce na dálku u některých profesí jakožto způsobu, jak se vyhnout dojíždění se všemi jeho negativy, od znečištění ovzduší po časovou náročnost.

Budou-li přizpůsobeny místním potřebám, příležitosti k rozvoji může posílit jak **infrastruktura**, ať už se jedná o dopravu, školy, konektivitu, bydlení, poštovní sítě či zdravotní péči, tak i poskytování **služeb**, jako je vzdělávání a odborná příprava, zdravotní a dlouhodobá péče.

3. *Jaká inovativní politická opatření ke zlepšení účasti na trhu práce, zejména pokud jde o starší pracovníky, by měla být posouzena podrobněji?*
4. *Jsou zapotřebí další politiky a opatření na úrovni EU, které by podpořily podnikání seniorů? Jaký druh podpory je zapotřebí na úrovni EU a jakým způsobem můžeme stavět na úspěšných příkladech sociálních inovací, jako je mentorství mezi mladými a staršími podnikateli?*
5. *Jak mohou politiky EU pomoci méně rozvinutým regionům a venkovským oblastem zvládat stárnutí populace a vylidňování? Jak mohou regiony EU zasažené dvojím problémem vylidňování i stárnutí populace lépe využívat stříbrnou ekonomiku?*

4. Nové příležitosti a výzvy spojené s odchodem lidí do důchodu

V evropských dějinách se ještě nikdy tolik lidí netěšilo z tak dlouhého a zdravého života. Více lidí než kdykoli předtím nyní žije déle aktivním životem, prodlužuje svou profesní kariéru a po odchodu do důchodu se zapojuje do společenských aktivit. Díky zdravějšímu životnímu stylu a pokroku v medicíně (lepší prevence, diagnostika a léčba onemocnění) je většina důchodců v dobré kondici a může si zvolit, jak trávit čas[19]. Tyto nové skutečnosti mění naše vnímání fenoménu stárnutí a dokazují významný přínos starších lidí pro společnost a hospodářství prostřednictvím mezigeneračního učení a soudržnosti.

Odchod do důchodu zároveň představuje výzvu pro jednotlivce, ale také pro systémy sociální ochrany, které je podporují. Abychom zajistili přiměřenost, cenovou dostupnost a udržitelnost důchodových systémů, musíme kriticky zhodnotit, zda jsou stávající důchodové systémy pro zvládnutí rychlého stárnutí obyvatelstva vhodně nastavené.

[19] Zdroj: Publikace Eurostatu vydaná v roce 2020 pod názvem *Ageing Europe* (Stárnoucí Evropa).

4.1. *Zůstat aktivní*

Dobrovolnická činnost může podpořit mezigenerační solidaritu a spolupráci, pomoci vytvářet hodnoty a přinášet prospěch mladým i starším lidem, pokud jde o znalosti, zkušenosti a sebeúctu. Dobrovolnictví má zároveň významnou ekonomickou hodnotu. Z údajů vyplývá, že přibližně pětina osob ve věku 65–74 let vykonává formální dobrovolnickou činnost a rovněž lidé ve věku 75+ zůstávají aktivní, pokud jim to zdravotní stav umožňuje[20]. Během pandemie COVID-19 pomáhali senioři svým komunitám tím, že se vraceli do práce jako zdravotnický nebo ošetřovatelský personál nebo poskytovali dobrovolnické služby, aby odlehčili jiným pracovníkům v jejich každodenních povinnostech.

Mnozí z nich, zejména starší ženy, **bezplatně pečují o druhé**, především v rámci vlastních rodin (o své rodiče, partnery, děti nebo vnoučata), a pomáhají tak generaci v produktivním věku sladit pracovní a rodinný život.

Mezigenerační učení, včetně mentorování nebo sdílení zkušeností, umožňuje mladým a starším lidem vyměňovat si znalosti a dovednosti. Značná část mezigeneračního učení probíhá v komunitách na neformální úrovni. Jedná se o aktivity probíhající v knihovnách a muzeích, kulturních, sportovních nebo jiných sdruženích, náboženských institucích atd.

Aktivní stárnutí podporuje rovněž aktivní **mobilita**. Chůze a jízda na kole jsou v mnoha členských státech velmi populární, a to i mezi lidmi staršími 65 let. Nové formy elektrické mobility, zejména elektrokola, již nyní umožňují pružně reagovat na potřeby některých starších lidí ohledně mobility a umožňují jim využívat aktivní způsob dopravy a zároveň snižovat emise.

4.2. *Chudoba ve stáří*

Pro většinu lidí je důchod spojen s poklesem příjmu a některým z nich dokonce hrozí riziko **chudoby ve stáří.** Jak lidé stárnou, čelí rostoucím finančním rizikům souvisejícím například se zvýšenou potřebou zdravotní péče, a zejména dlouhodobé péče.

Hlavním zdrojem příjmů většiny důchodců jsou důchody. Abychom zajistili, že důchody budou s ohledem na vyšší střední délku života i nadále adekvátní, budou muset lidé v budoucnu pracovat déle. Někteří z nich však budou více než jiní čelit vyššímu riziku chudoby ve stáří, včetně energetické chudoby. To se týká zejména osob s nízkými příjmy či osob, které přerušily kariéru nebo byly zaměstnány na pozicích či v oborech, které poskytují omezenou ochranu, jako jsou pracovníci s nestandardními smlouvami a samostatně výdělečně činné osoby.

Vyššímu riziku jsou i nadále vystaveny určité skupiny osob. **Ženy** mají zpravidla nižší příjem, kratší, přerušovanou kariéru, pracují na částečné úvazky a častěji musí bezplatně pečovat o druhé. Důchody žen v EU jsou v průměru o 29,5 % nižší než důchody mužů[21]. V roce 2019 bylo chudobou a sociálním vyloučením ohroženo 37 % **přistěhovalců** ze třetích

[20] Další informace viz on-line tabulka Eurostatu: ilc_scp19.
[21] Zdroj: on-line tabulka Eurostatu ilc_pnp13.

zemí oproti 22 % mobilních občanů EU[22]. V nadcházejících letech mohou v důsledku kratší profesní dráhy v rámci EU čelit vyššímu riziku chudoby ve stáří.

S mimořádnými problémy se mohou potýkat **starší osoby se zdravotním postižením**. Lidé v produktivním věku, u nichž se objeví zdravotní postižení, často dosáhnou na podporu spojenou s trhem práce, která slouží ke kompenzaci ztráty příjmů a zvýšených výdajů. Ačkoli je tato podpora v mnoha případech nedostatečná, osoby, u nichž se postižení objeví až po odchodu do důchodu, často nemají nárok ani na tyto dávky.

Rámeček 1. Autonomie, zapojení a práva starších osob

Evropský pilíř sociálních práv slouží jako kompas na cestě za lepšími pracovními a životními podmínkami všech lidí bez ohledu na věk a za skutečnými sociálními právy. Obsahuje řadu zásad, které se zaměřují na výzvy spojené se stárnutím obyvatelstva.

Starší lidé se často ocitají v situaci, kdy se stávají zranitelnými, a někteří dokonce více než jiní, například osoby se zdravotními problémy či zdravotním postižením[23], příslušníci etnických nebo náboženských menšin nebo lesby, gayové, bisexuálové, transgender a intersexuální osoby (LGBTIQ). Někteří z nich mohou potřebovat pomoc přímo související s jejich vlastní ochranou nebo ochranou jejich majetku, např. finanční poradenství nebo zajišťování lékařské péče. To bylo zdůrazněno i v nedávném novém programu pro spotřebitele[24]. Kromě toho mohou být zranitelné starší osoby rovněž zneužívány, například v důsledku zanedbávání nebo fyzického či psychického násilí. Vysoký počet úmrtí mezi zranitelnými staršími lidmi během pandemie podtrhuje význam ochrany jejich autonomie, jakož i jejich zdraví a životních podmínek.

Pro přístup ke zboží a službám, včetně veřejných služeb, a účast na politickém, společenském a kulturním životě jsou stále více vyžadovány digitální dovednosti. Technologický vývoj může zranitelnost starších lidí ještě umocnit, například pokud nebudou dostatečně obeznámeni s digitálními nástroji, nebudou s nimi umět dobře zacházet nebo mají k digitálním technologiím omezený přístup. To může tyto osoby stavět do pozice, kdy jsou náchylnější stát se oběťmi podvodů, nečestného jednání a nepoctivých obchodních praktik, čehož jsme byli svědky během pandemie a omezení volného pohybu osob. Obzvláště zranitelní mohou být starší lidé, kteří žijí v zahraničí nebo tam vlastní majetek, a to kvůli jazykové bariéře a neznalosti místního správního a právního systému. V přeshraničních situacích tak mohou být zapotřebí zvláštní opatření v oblasti ochrany.

Nárůst počtu starších osob v EU vzbuzuje obavy, zejména pokud jde o jejich bezpečnost. Na tyto lidi se mohou zaměřovat pachatelé organizované trestné činnosti, například prostřednictvím podomních návštěv, pouličních podvodů, vloupání, kapesních krádeží nebo jiného podvodného jednání a trestných činů.

[22] Zdroj: on-line tabulka Eurostatu ilc_peps05.
[23] EU se zavázala dodržovat Úmluvu Organizace spojených národů o právech osob se zdravotním postižením s cílem chránit práva a důstojnost osob se zdravotním postižením.
[24] COM(2020) 696 final, 13.11.2020.

Aby mohli starší lidé uplatňovat svá práva, být autonomní a zapojit se do společnosti v co největším možném rozsahu, je třeba vzít tyto situace v potaz. Bude-li to nezbytné, musí je primárně řešit tvůrci politik, a to na všech úrovních.

4.3. *Přiměřené, spravedlivé a udržitelné důchodové systémy*

Problém zachování přiměřených, spravedlivých a udržitelných **důchodů ve stárnoucí společnosti** a nutnost, aby si lidé tvořili dodatečné finanční rezervy, byly opakovaně zdůrazňovány, a to zejména ve zprávách o přiměřenosti důchodů společně, které společně zveřejňují Rada a Komise[25]. Pokud však nebudou uskutečněny další reformy, vyšší počet důchodců a menší počet osob v produktivním věku pravděpodobně povedou k vyšším příspěvkovým sazbám a nižším náhradovým poměrům, aby byla zajištěna udržitelnost veřejných financí. Takový vývoj může vytvořit dvojí zátěž pro mladší generace, a tím vyvolat otázky mezigenerační spravedlnosti.

Zásadní odpovědí na tuto situaci je prodloužení pracovního života. Podle nejnovější demografické prognózy Eurostatu by index závislosti starých osob v EU[26] v roce 2040 zůstal na stejné úrovni jako v roce 2020 pouze za předpokladu, že by byla hranice odchodu do důchodu posunuta na 70 let. Mezi jednotlivými členskými státy však existují značné rozdíly, které napovídají, že napříč Evropou čelíme odlišným výzvám. Prognózy naznačují, že aby se národní index závislosti starých osob do roku 2040 udržel na úrovni roku 2020, stačilo by státům jako Malta, Maďarsko a Švédsko prodloužit pracovní život pouze do 68 let, zatímco Litva a Lucembursko by jej musely posunout až na 72 let. Již v roce 2019 se index závislosti starých osob značně lišil s hodnotami od 22 v Lucembursku po 39 v Itálii a 38 ve Finsku[27].

V rámci důchodových systémů by bylo možné podpořit delší pracovní život úpravou věku odchodu do důchodu nebo kariérních požadavků, akruální míry nebo dávek automaticky tak, aby odpovídaly vyšší střední délce života. Omezení **předčasného odchodu do důchodu** na objektivně odůvodněné případy, stanovení obecného práva pracovat i po dosažení důchodového věku a flexibilní systémy odchodu do důchodu mohou pomoci učinit důchodové systémy jak přiměřenými, tak udržitelnými.

Při přijímání reforem zaměřených na modernizaci důchodových systémů musí být pečlivě zvážena **zásada přerozdělování a spravedlnosti** důchodových systémů. Mezi faktory, které je možné vzít v úvahu, patří rostoucí demografické zatížení budoucích generací, spravedlivé zacházení s pracovníky, kteří vstupují na trh práce brzy, schopnost přerozdělování mezi různými příjmovými skupinami, ochrana v případě přerušení kariéry z rodinných důvodů a postupné rušení preferenčních penzijních plánů.

Důchody umožňující důstojnou životní úroveň ve stáří by měly být k dispozici především těm, kteří v budoucnu nebudou moci vést delší pracovní život. Toho lze dosáhnout například

[25] Každé tři roky Rada a Komise společně zveřejňují zprávu o stárnutí populace a zprávu o přiměřenosti důchodů (následující vydání budou zveřejněna v roce 2021).

[26] Index závislosti starých osob, který se zde používá, je poměr mezi počtem osob ve věku 65 let a více a počtem osob ve věku 20 až 64 let. Hodnota je vyjádřena na 100 osob v produktivním věku (15–64 let).

[27] Zdroj: on-line tabulka Eurostatu proj_19np a výpočty provedené Generálním ředitelstvím Komise pro regionální a městskou politiku, další informace jsou k dispozici zde.

prostřednictvím důchodových kreditů, minimálních důchodů, důchodů podle trvalého bydliště a sociální pomoci zaměřené na starší osoby nebo jež jsou těmto osobám k dispozici.

Pokud by se důchodové systémy vztahovaly na různé druhy hospodářské činnosti, například **rozšířením přístupu** pro více druhů pracovníků a pro samostatně výdělečně činné osoby, mohlo by to pomoci zajistit jejich přiměřenost a příspěvkovou základnu a zmírnit nerovnosti na trhu práce. Vzhledem k tomu, že hospodářské změny a změny ve světě práce mohou ovlivnit příspěvkovou základnu, bude možná nutné, aby členské státy přehodnotily způsob, jakým jsou jejich systémy sociální ochrany financovány.

Občané musí být informováni o stavu svých nároků na důchod. Vysoce kvalitní, bezpečné a nákladově efektivní **doplňkové důchody,** včetně panevropského osobního penzijního produktu (PEPP)[28], které doplňují zákonné důchodové systémy, mohou poskytnout možnost dodatečného důchodového spoření. Politiky, které usnadní a podpoří účast v doplňkových důchodových systémech, by měly zohledňovat jejich fiskální náklady a distribuční účinek a nastolit rovnováhu mezi širokým a inkluzivním pokrytím a zárukami proti účinkům volatility trhu na jedné straně a nákladovou efektivností na straně druhé.

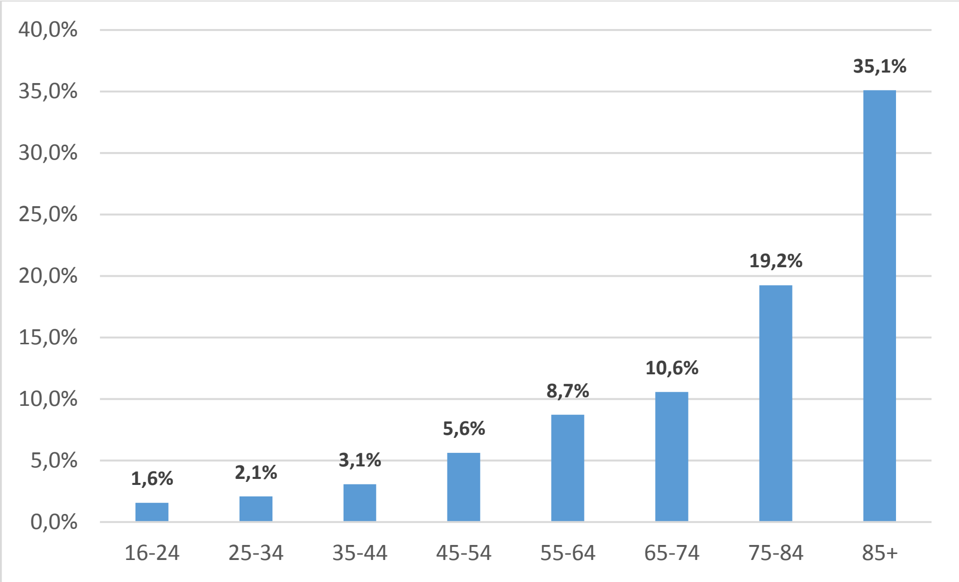
6. *Jakým způsobem by mohla být lépe podporována dobrovolnická činnost starších lidí a mezigenerační učení, a to i přeshraničně, s cílem podpořit sdílení znalostí a občanskou angažovanost? Jakou úlohu by mohla hrát digitální platforma nebo další iniciativy na úrovni EU a komu by měly být tyto iniciativy určeny? Jak by se dala dobrovolnická činnost mladých lidí vykonávaná společně se starší generací nebo na ni zaměřená zakotvit do mezigeneračních iniciativ?*
7. *Co by bylo potřeba zajistit nebo zlepšit v oblasti služeb a celkového prostředí, aby byla zaručena autonomie, nezávislost a práva starších osob a aby jim byla umožněna účast ve společnosti?*
8. *Jak může EU podporovat zranitelné starší osoby, které nejsou schopny chránit své vlastní finanční a osobní zájmy, zejména v přeshraničních situacích?*
9. *Jak může EU podpořit úsilí členských států o zajištění větší spravedlnosti v rámci systémů sociální ochrany napříč generacemi, pohlavím, věkem a příjmovými skupinami a zajistit, aby byly i nadále fiskálně zdravé?*
10. *Jakým způsobem lze snížit a řešit rizika chudoby ve stáří?*
11. *Jak můžeme zajistit přiměřené důchody pro ty (hlavně ženy), kteří tráví velkou část svého pracovního života neplacenou prací (zpravidla pečováním)?*
12. *Jakou úlohu by mohly hrát doplňkové důchody při zajišťování přiměřené výše důchodů? Jakým způsobem by bylo možné je rozšířit po celé EU a jaká by byla v tomto procesu úloha EU?*

[28] PEPP je dobrovolný osobní penzijní plán, který má být zaveden od roku 2022 a který spotřebitelům nabídne nový panevropský produkt pro spoření na důchod. Srov. nařízení (EU) 2019/1238 ze dne 20. června 2019.

5. Uspokojení rostoucích potřeb stárnoucí populace

Navzdory vyšší střední délce života platí, že čím jsou lidé starší, tím je větší pravděpodobnost, že onemocní nebo se u nich projeví zdravotní postižení. Mnoho starších lidí postupně opouštějí síly a stávají se závislými na **dlouhodobé péči**.

Obrázek 1.Zvyšování měr závislosti v EU[29] s rostoucím věkem za období 2015–2019

Zdroj: Výpočet Generálního ředitelství Komise pro hospodářské a finanční záležitosti na základě on-line datové tabulky Eurostatu hlth_silc_06

Podpora zdraví a prevence onemocnění ve formě zdravého životního stylu, bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, jakož i aktivní společenský život mohou pomoci tyto problémy omezit či oddálit. Podpůrné politiky zaměřené např. na obnovu městských oblastí, revitalizaci venkovských oblastí a přístupnost budov a dopravy mohou usnadnit život zejména osobám s omezenou schopností pohybu.

Ačkoli takové politiky mohou pomoci tento problém celkově zmírnit, stárnutí a dlouhověkost povedou vždy ke strukturálnímu zvýšení celkové poptávky po službách zdravotní a dlouhodobé péče[30]. Tento fenomén se prohlubuje v některých odlehlých a venkovských regionech, které se obvykle potýkají s problémy z hlediska kvality a rozsahu poskytovaných sociálních služeb.

Způsob, jakým se společnosti připravují na stárnutí, musí však jít nad rámec hospodářských otázek a kvalitních a cenově dostupných služeb. Musíme se zamyslet nad tím, jak spolu generace koexistují. Velké obavy vyvolává rostoucí riziko **osamělosti a sociální izolace**, jak mezi mladšími, tak staršími lidmi, k němuž dochází nejen během pandemie COVID-19. I

[29] Poznámka: Míry závislosti se vypočítávají jako pětiletý průměr každoročních subjektivně vnímaných dlouhodobých závažných omezení běžných činností v důsledku zdravotních problémů.

[30] Zásady 16 a 18 evropského pilíře sociálních práv stanoví „právo na včasný přístup k cenově dostupné a kvalitní preventivní a léčebné zdravotní péči“ a „právo na cenově dostupné a kvalitní služby dlouhodobé péče, zejména služby domácí péče a komunitní péče“.

když není tolik vidět, má tato situace reálný dopad na naše hospodářské, sociální a zdravotnické systémy a zaslouží si pozornost tvůrců politik.

5.1. Uspokojování potřeby zdravotní a dlouhodobé péče o stárnoucí populaci

V důsledku demografických změn bude čím dál větší počet starších pacientů trpět chronickými a v mnoha případech mnohočetnými onemocněními. Téměř polovina osob ve věku 65 let a více je vnímána jako osoby se zdravotním postižením nebo dlouhodobě omezenou schopností pohybu. Tendenci zvyšovat tlak na zdraví starších lidí mají krom toho i dopady změny klimatu, přírodních katastrof a zhoršování životního prostředí a znečištění. Tím se zvýší potřeba **zdravotní péče** a dalších pečovatelských nebo podpůrných služeb.

Přestože systémy zdravotní i dlouhodobé péče budou muset oba reagovat na zvýšenou poptávku, potýkají se s různými problémy, například pokud jde o pracovní sílu, sociální ochranu nebo normy kvality.

Komplexní politická reakce může zahrnovat investice do kvalitních služeb a infrastruktury, jakož i do výzkumu a inovací v oblasti zdravotní péče, zajištění přístupu ke zdravotní péči, nabízení atraktivních pracovních podmínek s cílem řešit nedostatek pracovníků a využívání inovativních technologií ke zlepšení účinnosti. Technologický pokrok umožňuje poskytovat určité služby a terapie novými způsoby, a nikoli pouze v nemocnicích. Zlepšení **infrastruktury** pro ambulantní a komunitní péči nejen že zajistí lepší zdravotní a sociální péči, ale také umožní starším lidem, aby se zapojili do společenských aktivit a vedli kvalitní život.

V odvětví zdravotní a sociální péče může být v příštích 10 letech vytvořeno 8 milionů nových pracovních míst. To bude vyžadovat větší počet odborníků a zvyšování kvalifikace a rekvalifikaci pracovníků, což bude hlavním cílem Paktu pro dovednosti, s jehož realizací se začalo v listopadu 2020. V rámci řešení problému s nedostatkem zdravotnického personálu by rovněž mohla hrát roli **přeshraniční mobilita pracovníků**. V roce 2018 představovali občané EU pracující v jiném členském státě téměř 5 % pracovníků ve zdravotnictví a dlouhodobé péči, zatímco přistěhovalci ze zemí mimo EU 9,1 %[31]. Promítnutí problematiky zdravotní a dlouhodobé péče do stávajících způsobů legální migrace může rovněž zlepšit využívání dovedností přistěhovalců v EU.

Očekává se, že počet osob v EU-27, které mohou potřebovat **dlouhodobou péči**, vzroste z 19,5 milionu v roce 2016 na 23,6 milionu v roce 2030 a 30,5 milionu v roce 2050[32]. Spoléhat se na neformální pečovatele se již nejeví jako udržitelné: pomoc rodinných příslušníků je stále obtížnější zajistit, protože rodiny mají méně dětí, žijí dále od sebe a ženy se stále více zapojují do trhu práce.

Členské státy čelí v oblasti dlouhodobé péče společným výzvám, mezi něž patří zajištění **přístupu**, **cenové dostupnosti** a **kvality** dlouhodobé péče, jakož i odpovídající **pracovní síly**. Mnoho lidí, kteří péči potřebují, k ní nemá přístup kvůli nedostatečné nabídce, vysokým

[31] JRC, *Health care and long-term care workforce: Demographic challenges and potential contribution of migration and digital technology* (Pracovníci v oblasti zdravotní a dlouhodobé péče: Demografické výzvy a potenciální přínos migrace a digitálních technologií), https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC121698.

[32] Prognózy na základě zprávy o stárnutí populace pro rok 2018.

nákladům a nedostatečné sociální ochraně nebo pojistnému krytí pro zajištění cenové dostupnosti. Bez přiměřené sociální ochrany může potřeba dlouhodobé péče uvrhnout jednotlivce do chudoby. Toto riziko je třeba mít pod kontrolou zachováním fiskální udržitelnosti systémů ve stárnoucí společnosti.

Kvalitní dlouhodobá péče je důležitá pro zajištění osobní důstojnosti, autonomie a dobrých životních podmínek a jako prevence zbytečných hospitalizací. V současné době existují v EU různé normy kvality a různé výklady a členské státy se při zajišťování kvality nacházejí v různých fázích. Je důležité poznamenat, že také existuje vícero způsobů poskytování kvalitní dlouhodobé péče. Nabídka komunitních služeb pro starší osoby, které potřebují dlouhodobou péči, včetně osob se zdravotním postižením, může podpořit jejich právo vést nezávislý život ve společnosti tak dlouho, jak jen to bude možné. Naproti tomu prostřednictvím rezidenční či jiné péče může být uspokojena poptávka po těchto službách, která přesahuje kapacity komunitní péče.

Získat a udržet si kvalifikované **pracovníky** v oblasti dlouhodobé péče je obtížné vzhledem k nízkým mzdám a náročným pracovním podmínkám. To zvyšuje tlak na neformální pečovatele (zpravidla ženy), kteří mají potíže sladit péči a placenou práci, což často zatěžuje společnost jako takovou a přináší s sebou negativní dopady na zdraví a dobré životní podmínky, nižší účast na trhu práce a nižší příjmy.

Jak je zdůrazněno ve sdělení o silné sociální Evropě pro spravedlivou transformaci[33], rozvoj **stabilních systémů dlouhodobé péče** zlepší přístup k cenově dostupné a kvalitní dlouhodobé péči, zajistí důstojný život ve stáří a posílí pracovní příležitosti v odvětví pečovatelských služeb. Společná zpráva Evropské komise a Výboru pro sociální ochranu, která má být zveřejněna v roce 2021, osvětlí současný stav systémů dlouhodobé péče v celé EU, stejně jako dopad pandemie COVID-19.

Rozsáhlé zavádění **sociálních a technologických inovací**, jako je elektronické zdravotnictví, mobilní zdravotnictví, péče na dálku, integrovaná péče nebo samostatné bydlení, by mohlo podstatně zlepšit účinnost systémů zdravotní a dlouhodobé péče. Modely zdravotní péče na dálku, zejména ty, které zahrnují pacienty a rodinné příslušníky jako součást pečovatelského týmu, prokázaly jasný přínos pro pacienty s chronickým onemocněním[34].

Integrace péče prostřednictvím úzké spolupráce a výměny informací mezi odborníky, pacienty a jejich pečovateli (včetně neformálních pečovatelů) nabízí potenciál omezit rostoucí náklady na zdravotní a sociální péči a zároveň pomoci starším lidem udržet si déle nezávislost a zlepšit jejich životní podmínky.

K poskytování zdravotních a sociálních pečovatelských služeb jsou stále více využívány **sociální podniky** a neziskové organizace (zejména vzájemné společnosti), a to i pro starší osoby. Ty mohou být efektivním řešením díky svému místnímu zázemí, znalostem místních poměrů a explicitnímu sociálnímu účelu.

[33] COM(2020) 14 final, 14.1.2020.
[34] *Transforming the future of ageing* (Transformace budoucnosti stárnutí), SAPEA (2019) https://www.sapea.info/wp-content/uploads/tfa-report.pdf

EU podporuje členské státy při prosazování systémů dlouhodobé péče a reforem prostřednictvím analytické práce, vzájemných výměn, politického vedení, jakož i financováním z EU. Výzvy v oblasti dlouhodobé péče a zdravotní péče se rovněž promítají v evropském semestru. EU usnadňuje koordinaci mezi jednotlivými vnitrostátními systémy sociálního zabezpečení a chrání práva osob pohybujících se v rámci Evropy, včetně jejich přístupu k dávkám dlouhodobé péče[35]. Několik konkrétních iniciativ pomůže zlepšit situaci neformálních pečovatelů a zajistit odpovídající ohodnocení v tomto odvětví, například směrnice o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem nebo návrh směrnice o přiměřených minimálních mzdách[36]. V kontextu onemocnění COVID-19 ukázala provedená analýza dopadu na dlouhodobou péči[37] společně s pokyny pro zvládání pandemie v zařízeních dlouhodobé péče[38] strukturální nedostatky.

5.2. Mobilita, konektivita a přístupnost

Stárnoucí společnosti v Evropě představují demografický trend, který bude pravděpodobně utvářet vzorce **mobility** v budoucnosti. Poskytovatelé veřejné dopravy se budou muset přizpůsobit rostoucímu počtu cestujících se zdravotním postižením nebo s omezenou schopností pohybu a investovat do bezbariérové inteligentní dopravní infrastruktury a vozidel. U staršího obyvatelstva, v němž převažují ženy, může být zapotřebí zaměřit se u mobility více na specifické potřeby žen, pokud jde o čas a účel cesty, trasu a cestovní vzdálenost, jakož i o bezpečnost.

Automatizace a digitalizace dopravy může pomoci snížit počet dopravních nehod, zlepšit cestovní a dopravní operace, podpořit multimodální dopravu, snížit spotřebu energie a znečištění a optimalizovat využívání zdrojů a infrastruktury. Na druhé straně též představuje výzvy pro starší osoby, které nedisponují základními digitálními dovednostmi nebo mají omezený přístup k internetu. Tyto výzvy jsou obzvláště důležité pro starší osoby žijící ve venkovských oblastech.

Při organizaci **městské infrastruktury a služeb** by měly být zohledněny měnící se potřeby a schopnosti starších osob. Mnoho měst již ve svých plánech městské mobility zohledňuje lidské zdraví, rovnost žen a mužů a další aspekty. Přístupnost přispívá k sociálnímu začleňování. Uzpůsobená řešení v oblasti bydlení a tzv. inteligentní domácnosti se senzory a automatizovanými systémy pro elektrické spotřebiče, osvětlení a vytápění mohou zvýšit bezpečnost starších lidí, kteří žijí sami, jakož i zvýšit trvanlivost a opětovnou použitelnost výrobků.

5.3. Územní rozdíly v přístupu k péči a službám

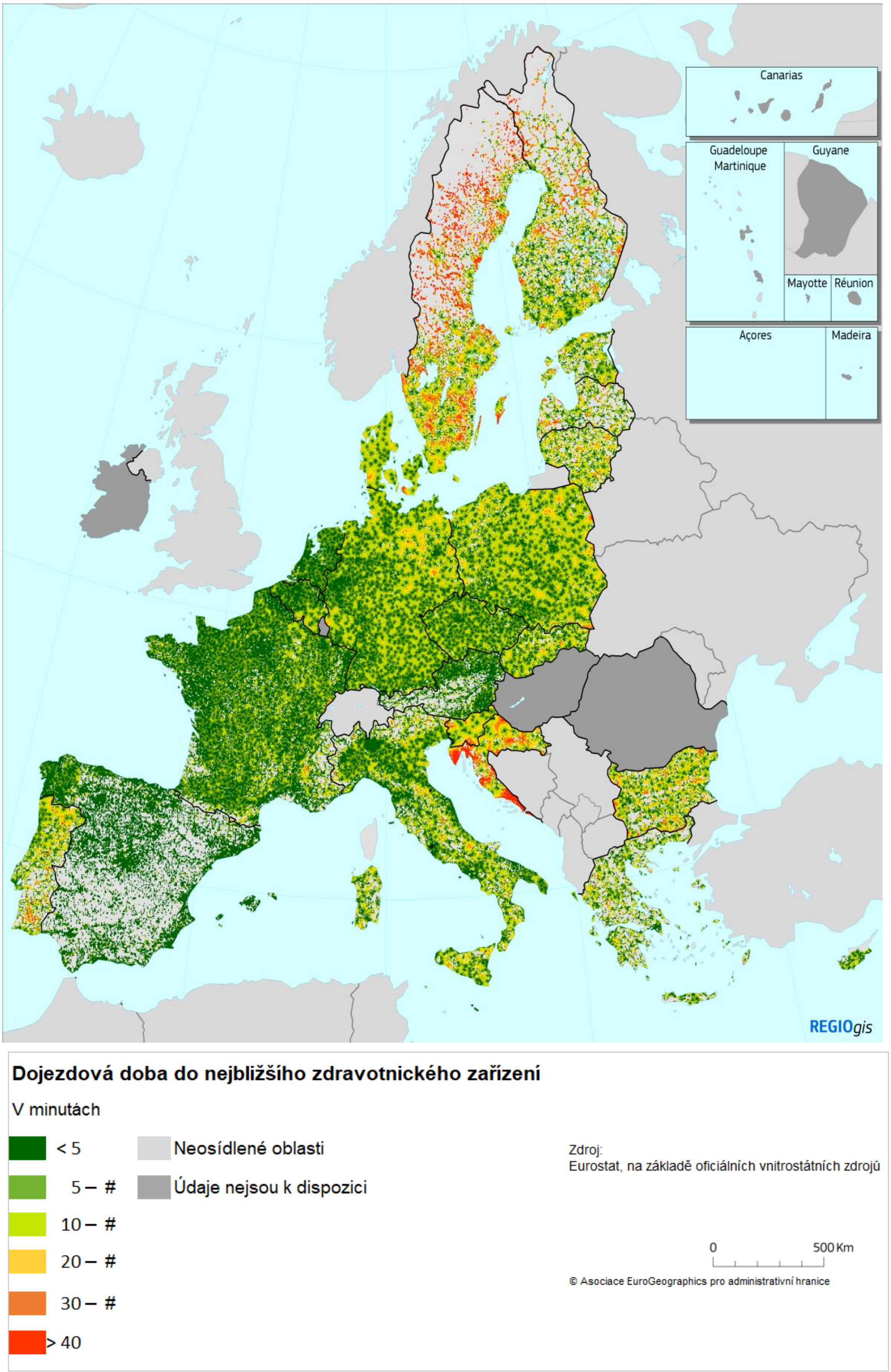
Přestože většina zemí EU dosáhla univerzálního pokrytí u základního souboru zdravotnických služeb, škála služeb a míra sdílení nákladů se v jednotlivých zemích značně liší. Účinný přístup k péči může být omezen z finančních důvodů, kvůli nedostatku pracovníků, dlouhé čekací době a nadměrné vzdálenosti pro cestu do nejbližšího zdravotnického zařízení. Některé členské státy registrují problémy s **přístupem ke zdravotní**

[35]Nařízení (ES) č. 883/2004 ze dne 29. dubna 2004.
[36] Směrnice (EU) 2019/1158 ze dne 20. června 2019 a COM(2020) 682 final, 28.10.2020.
[37] Společná zpráva Evropské komise a Výboru pro sociální ochranu, která má být zveřejněna v roce 2021.
[38] https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/surveillance-COVID-19-long-term-care-facilities-EU-EEA

péči ve venkovských a okrajových oblastech. Tyto oblasti bývají označovány jako tzv. lékařské pouště[39]. Regionální rozdíly v přístupu ke zdravotní péči nabyly během pandemie COVID-19 nebývale na intenzitě. To platí i pro přístup ke službám a infrastruktuře dlouhodobé péče.

[39] Zdroj: on-line tabulka Eurostatu: hlth_silc_21. Viz také mapa zdravotnických zařízení v EU.

Mapa 2. Dojezdová doba do nejbližšího zdravotnického zařízení

Technologie mohou pomoci zlepšit přístup ke zdravotní péče pro starší osoby, zejména v odlehlých oblastech. Při odstraňování rozdílů hrají důležitou úlohu **digitální řešení**, která jsou stále běžnější, například formou konzultací na dálku. Používání těchto nástrojů bude nicméně vyžadovat odpovídající přípravu a podporu.

Nízká hustota zalidnění znesnadňuje obcím ve venkovských oblastech nabízet nákladově efektivní, pravidelnou a vyhovující veřejnou **dopravu**, která by byla přístupná a cenově dostupná i pro starší osoby. V případě uzavření místních zařízení, jako jsou obchody, banky, střediska zdravotní péče atd., jsou lidé nuceni dojíždět, aby si zajistili přístup k těmto službám, což může mít nepřiměřeně negativní vliv na starší obyvatele venkova. Inovativní řešení na komunitní úrovni, příp. mobilní služby, mohou pomoci zaplnit mezery a zachovat přístup ke službám v oblastech s nízkou hustotou obyvatelstva.

Rámeček 2. Řešení potřeb všech generací

Jedním z hlavních témat rozpravy o tom, jak reagovat na stárnutí společnosti, je mezigenerační spravedlnost. Důležité je zachovat přiměřenou úroveň sociální ochrany, aniž by byla nadměrně zatěžována klesající populace v produktivním věku, jejíž příspěvky představují největší zdroj financování sociálních systémů. Nová řešení může nabídnout přesun daňového zatížení z práce na znečištění, jak je navržen v Zelené dohodě pro Evropu. Bez dalších reforem je při rostoucí rozmanitosti na trhu práce do systémů sociální ochrany zahrnuto méně osob a méně jich i do těchto systémů přispívá.

Udržitelnost veřejných financí je nutno bedlivě sledovat, zejména u zemí s vysokým veřejným dluhem. V současné době přesahují celkové náklady na veřejné výdaje související se stárnutím obyvatelstva 25 % HDP v EU jako celku. Ve *zprávě o stárnutí populace pro rok 2018* se odhaduje, že se tyto náklady do roku 2070 zvýší o 1,1 procentního bodu (p. b.), přičemž v 11 členských státech dojde ke zvýšení o 3 procentní body nebo více. Tento nárůst je způsoben zejména výdaji na dlouhodobou péči a zdravotnictví v souladu s potřebou přiměřeně reagovat na potřeby stárnoucí populace. Důsledky boje proti onemocnění COVID-19 a hospodářské dopady omezení volného pohybu osob navíc představují další výzvy.

V praxi se však může ukázat, že nárůst výdajů souvisejících se stárnutím obyvatelstva bude ještě vyšší, například pokud dojde ke zrušení důchodových reforem uskutečněných v minulosti nebo pokud budou přijaty reformy nové, které výdaje ještě zvýší. V oblasti zdravotnictví a dlouhodobé péče by technologický pokrok mohl pomoci zvýšit kvalitu služeb, ale může také vést k vyšším výdajům. Stejně tak si může dodatečné finance z veřejných zdrojů vyžádat lepší přístup k cenově dostupné dlouhodobé péči.

Fiskální udržitelnost a přiměřenost jsou dvě strany téže mince, neboť Evropa je pevně odhodlána prosazovat své vysoké sociální standardy. Sociální a fiskální udržitelnost mohou pomoci sladit politická opatření v podobě prodloužení pracovního života, zvýšení pokrytí a přehodnocení systémů sociální ochrany.

5.4. Zlepšení životních podmínek prostřednictvím mezigenerační solidarity

Rostoucí podíl starších lidí ve společnosti může znamenat, že budou zapotřebí politiky k řešení sociálních a emocionálních potřeb, jako jsou bezpečnost a sociální interakce. Vzájemné mísení různých skupin společnosti je omezeno skutečností, že se věkové skupiny v

různých oblastech a regionech soustřeďují podle preferencí s ohledem na bydlení, které se odvíjejí od životní fáze, v níž se momentálně nacházejí. Mladí studenti si pro život často volí centra měst, mladé rodiny se usazují na předměstích, zatímco starší lidé se stěhují do řidčeji osídlených oblastí a oblastí ve větší vzdálenosti od center měst. Tyto vzorce pohybu související na věku[40] mohou ovlivňovat **mezigenerační soudržnost**.

Odhaduje se, že přibližně 30 milionů dospělých v EU se často cítí **osaměle[41]**. Osamělost postihuje všechny věkové skupiny. S vyšší mírou osamělosti jsou spojeny faktory jako špatný zdravotní stav, nepříznivá ekonomická situace a život o samotě.

Koronavirová krize ještě zdůraznila obecný význam **duševního zdraví**. Omezení volného pohybu osob mělo významný dopad na velmi staré, fyzicky oslabené osoby žijící v zařízeních rezidenční péče, které často nemají přístup k nástrojům digitální komunikace nebo nedisponují dovednostmi, aby je mohli používat. Investice do rozvoje digitálních dovedností, rozvoje komunit a mezigenerační soudržnosti mohou zabránit zhoršování duševního zdraví a životních podmínek a snížit nerovnosti.

Zdravé starší osoby jsou schopny významně přispět k vytváření sociální a hospodářské hodnoty v naší společnosti. Nevyužívání kognitivních dovedností těchto jedinců poškozuje nejen jejich duševní a fyzické zdraví a pohodu, ale je také promarněnou příležitostí pro společnost.

Objevuje se tendence (ačkoli je stále v začátcích) vytvářet tzv. **vícegenerační bydlení**, někdy ve formě bytových družstev, která mohou poskytovat starším rezidentům společenský styk, zprostředkovávat předávání dovedností a znalostí mladším spolubydlícím a všem zajišťovat cenné sociální interakce.

13. *Jak může EU podpořit snahu členských států sladit přiměřenou a cenově dostupnou zdravotní a dlouhodobou péči s fiskální a finanční udržitelností?*
14. *Jak by EU mohla podpořit členské státy při řešení společných problémů v oblasti dlouhodobé péče? Jaké cíle a opatření by měly být sledovány prostřednictvím politického rámce EU, který by se zaměřoval na problémy, jako je přístup, kvalita, cenová dostupnost nebo pracovní podmínky? Jaké aspekty by se měly zohlednit u oblastí s nízkou hustotou obyvatelstva?*
15. *Jakým způsobem mohou starší lidé využívat výhod digitalizace mobility a zdravotnických služeb? Jak lze zlepšit přístupnost, dostupnost, cenovou dostupnost a bezpečnost možností veřejné dopravy pro starší osoby, zejména ve venkovských a odlehlých oblastech?*
16. *Jsme si při tvorbě našich politik dostatečně vědomi příčin a dopadů osamělosti? Jaká opatření by mohla být přijata, aby se zabránilo osamělosti a společenské izolaci starších osob? Jakou podporu může EU poskytnout?*

[40] JRC, *Demographic landscape of EU territories – challenges and opportunities in diversely ageing regions* (Demografická situace území EU – výzvy a příležitosti v odlišně stárnoucích regionech), https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123046.

[41] JRC, Politická zpráva: *Loneliness – an unequally shared burden in Europe* (Osamělost - nerovnoměrně sdílená zátěž v Evropě), 2019.

17. Jakou úlohu může hrát vícegenerační bydlení v městském a venkovském plánování při řešení problémů spojených se stárnutím obyvatelstva? Jak by jej bylo možné lépe využít?

6. Výhled

Stárnutí a s ním spojené výzvy a příležitosti jsou přítomny ve všech etapách našeho života, mění se pouze naše perspektiva. Pro mnoho mladých lidí je dnes obtížné vstoupit na trh práce, přičemž současná koronavirová krize situaci zhoršila. V dlouhodobějším horizontu je vyhlídka na delší střední délku života v porovnání s generací jejich prarodičů důležitá z hlediska jednotlivých rozhodnutí, která mladí lidé činí, mimo jiné pokud jde o vzdělání, pracovní život či přerušení kariéry. To má v důsledku vliv na jejich zdraví a na jejich pozici v ekonomice a ve společnosti. Na druhou stranu v příspěvcích, potřebách a očekáváních dnešní starší generací je promítnuta se odráží jejich životní zkušenost. Dohromady potom tvoří součást společnosti a ekonomiky, u níž musí být zajištěna prosperita, úspěch a blahobyt pro všechny její členy. Výzvy a příležitosti spojené se stárnutím jsou proto jak individuální, tak kolektivní odpovědností.

Jak je uvedeno v této zelené knize, existuje mnoho způsobů, jak předejít negativním důsledkům stárnutí naší společnosti nebo je omezit. Patří mezi ně podpora zdravého a aktivního stárnutí, zvyšování odolnosti našich zdravotních systémů a systémů poskytování péče, zlepšování výkonnosti trhu práce, modernizace sociální ochrany a podpora legální migrace a integrace v rámci kombinace politik a v neposlední řadě snaha o vyšší produktivitu a efektivitu napříč jednotlivými oblastmi.

EU může těmto výzvám čelit tím, že zapojí mladé i starší lidi, bude podporovat mezigenerační solidaritu a odpovědnost pomocí podpůrných politik a zároveň směřovat k rozvoji dynamické společnosti, která bude lidem oporou.

Facilita na podporu oživení a odolnosti, tj. klíčový nástroj na podporu oživení v rámci iniciativy NextGenerationEU, má v tomto směru podpořit členské státy a umožnit jim posílit jejich potenciál hospodářského růstu, vytvořit nová pracovní místa a zajistit hospodářskou a sociální odolnost při překonávání současné krize. NextGenerationEU je zároveň prostředkem mezigenerační podpory a spravedlnosti, který usnadňuje udržitelné hospodářské oživení ve střednědobém a dlouhodobém horizontu, z něhož by měly mít prospěch budoucí generace, přičemž kombinuje ambiciózní reformy a investice ze strany členských států.

Stárnutí obyvatelstva však není pouze o udržení hospodářského růstu a sociálního státu. Jde také o naši společnost jako celek a o to, jak dokážeme spolupracovat napříč generacemi. Souběžně s naší politickou reakcí na socioekonomický dopad stárnutí musíme vést rozpravu o tom, jak zajistit účast v naší společnosti pro všechny. Tato diskuse si žádá aktivní zapojení mladých i starších lidí.

V konečném důsledku je rozprava o politikách zaměřených na řešení výzev a příležitostí spojených se stárnutím zároveň okamžitým i dlouhodobým řešením. Je třeba zamyslet se nad budoucími dopady a alternativami této demografické transformace uvnitř EU, jakož i nad jejími důsledky pro úlohu Evropy ve světě. Tyto úvahy o budoucnosti by se mohly stát odrazovým můstkem pro rozpravu a podpořit dlouhodobě udržitelná politická rozhodnutí ve prospěch všech věkových skupin.

JAK SE ZAPOJIT DO KONZULTACE

Tato zelená kniha zahajuje 12týdenní veřejnou konzultaci. Komise vezme při své budoucí práci v úvahu všechny příspěvky a poskytne zpětnou vazbu ohledně výsledků. Své příspěvky zasílejte prostřednictvím elektronického formuláře, který naleznete na této adrese: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12722-Green-Paper-on-Ageing

Použití elektronického formuláře odpovědi usnadní zpracování Vašich názorů. Své příspěvky můžete také zasílat písemně na adresu:

Zelená kniha o stárnutí
SG.E.3
BERL 06/270
Commission européenne/Europese Commissie
1049 Bruxelles/Brussel,
Belgique/België